

Antika ticaretinde merkez: Marmaris

ÖZGEN ACAR

MARMARIS / NEW YORK — “Amerikan Sikkecilik Derneği” anlamına gelen “The American Numismatic Society” adlı örgüt dünyada her türlü para konusunda bilgisine başvurulacak ciddi bir kuruluştur.

Bu kuruluşun yayını olan bilimsel bir kitabın yazarı Bayan Hyla A. Troxell “The Colnage of The Lycian League” adlı kitabının 127’nci sayfasında “1976 Marmaris definesi”nden söz ediyor. Definenin 200 adet Likya sikkelerinden oluştuğu sanılıyor.

Yazar, defineden 87 sikkeye sahip olan bir yabancı koleksiyoncunun izniyle bunları incelemiş. Sahibi, Avrupalı satıcının bunların Marmaris’te bulunduğunu söylediğini aktarıyor. Bir başka yabancı koleksiyoncuya yine aynı sikkelerden Marmaris’ten önerilmiş. Yazar define-nin gömülüş tarihini İ.Ö. 25 yılına tarihleniyor.

Önemli bir sikke bilimci olan Bayan Troxell Karya bölgesinde yer alan Marmaris’in, Likya’ya yakınlığına karşın hiçbir biçimde Likya Birliği çevresinde para basmadığını anımsattıktan sonra “Marmaris, son yıllarda güneybatı Anadolu’da sikke ticaretinin önemli bir merkezi olmuştur” diyor. Kendisi de Marmaris’e gitmiş olan yazarın bu kitabı 1982 tarihini taşıyor.

Marmaris’i sadece sikke değil her türlü antika ticaretinde ve kaçakçılığında böylesine önemli bir merkez haline getiren kişiyi tanımak ister misiniz? Bunun için oldukça gerilere 1960’ların başına gitmek gerekir.

Milas - Bodrum yolu bugünkü gibi deniz kenarında değil. Ormanla kaplı dağ ve vadilerden kıvrıla kıvrıla giderdi. Hele Güllük’ten sonraki 30-40 kilometrelik orman yolu saatlerce insanın başını döndürürdü. 1966’larda yapılan asfalt yol ile süre kısalıyordu. Ancak yine de birkaç saat gerekiyordu. Milas’tan Bodrum’a ulaşmak için. Güllük ile Bodrum arasında halıları ile ünlü bir köy vardır. Mumcular ya da Çömlekçi...

Milas ve Bodrum pazarına inemeyen orman köylülerine seyyar satıcılar eşek üzerinde mal götürürlerdi. Bu çerçilerin yanı sıra eşekle seyyar sabun satıcılığı yapan bir kişi de Çömlek-

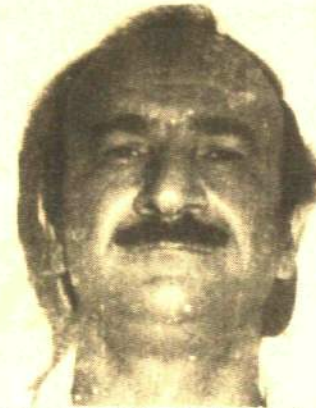

DAMLIBOĞAZ SERAMİĞİ — Efes Müzesi’ndeki “Rodos tipi” Damlıboğaz seramik kapları ile New York’ta Atlantis Galerisi’ndeki Damlıboğaz seramiğini kıyaslamak için arkeolog olmaya gerek yok.

A N T İ K A T A L A N I

Şişleme delikleri Özellikle suyun bollaşıp toprağı yumuşatmaya başladığı bir mevsimde Damlıboğaz köyüne gitmişseniz, çimler üzerinde adım başında 2-3 cm. çapında deliklerle karşılaşacaksınız. Bunlar, antika avcılarının demir çubukları yumuşak toprağı soktukları şişleme delikleridir.

Tanıdık heykeller Günün birinde Londra’daki bir müzayedenin katalogu karıştırılırken belli olmaz, “Saaa.... Satttt... Sattım” diye tokmak inmeden 50 bin sterlin değer biçilen bronz, 15 cm, erkek, sırtında post, elinde sopa olan nefis bir Herkül heykelciği ya da Madison Caddesi’nde 1.5 milyon dolarlık bir Anadolu heykeli tanıdık çıkabilir.

Mustafa (Güner) Merzifonlu

çi köyünden Mustafa Güner (57) idi. Yollar geliştikçe sabuncu satıcılığına kamyonet ile yapmaya başlamıştı.

Mustafa Güner’in şimdi Marmaris’te bir pasajı, halıcı mağazası, kuyumcu dükkanı, seyahat acentası, mavi yolculuk yapan 3-4 yatı vardır. Rodos’ta bir Yunan ile ortak halıcı dükkanının bulunduğu ve halıcılıkta Türkiye’ye “hayali ihracatı” öğrettiği söylenir.

Tıpkı Alaşehirli seyyar DDT satıcısı Nihat Kolasın gibi Çömlekçili seyyar saban satıcısı ve soyadını sonra lakabı olan Merzifonlu’ya değiştirecek Mustafa Güner’in öyküsü oldukça ilginçtir.

kesesini doldurmaya başladı.

Marmaris, Bodrum’a kıyasla turizme daha önce açılır. Bunun üzerine Mustafa 1964 yılında kapağı Marmaris’e atar. Kardeşleri Münir ve Ziya’ya kıyasla çok daha cin olduğunu herkes kabul eder. Yakınları Mustafa Merzifonlu’dan “Ne babası oğluna, ne de oğlu babasına güvenir. Kazık atmaya, kandırmaya bayıldığı ve herkesi de kendisi gibi sandığı için güvensizlik içinde yaşar” diye söz ederler.

Bu arada antikacılık işini daha da genişleten Mustafa Merzifonlu İzmir’e, Kapalıçarşı’ya ve hatta Rodos üzerinden doğrudan Avrupa’ya da mal vermeye başlar. Rodos bağlantılarını adına dün değindiğimiz Niko Patrikyadis yapar. Çoğunlukla Mustafa’nın Niko’ya mal verdiği, zaman zaman da onun Yunanistan’dan getirdiği birinci sınıf sahte sikkeleri pazarladığı söylenir.

Arkeoloji dünyasında “Rodos Tipi” denilen topraktan yapılmış bir tür çanak çömlek vardır. Bunlar, Batı dünyasına ilk kez

Rodos’tan gelmiş ya da orada ilk kez bulunmuş olacak ki bu adla anılır bu tür seramikler.

Kirli portakal rengine, ince ve sulu kilden yapılmış bu seramikleri, kahverengi boyalı çeşitli hayvan motifleri ve hilal biçiminde tekrarlanan desenler, geometrik çizgiler, süsler. Genellikle İ.Ö. 650-600 yıllarına tarihlenirler. Elinize pergeli alıp en fazla 25 km yarıçapında bir daire çizerek olursanız bu alana giren yöredir bence bu toprak eşyanın da vatani.

Bugün bile bu yörede kiremit ve tuğla işçiliği, yerel toprağın özelliğinden dolayı bu yörede gelişmiştir. Bu daire içine giren ve benzeri eserler veren, pek çok yere kıyasla sadece bir köyü örnek olarak vereceğim.

Milas’tan Bodrum’a giderken Pilav Tepe’ye gelmeden önce sağdan ayrılan yol arabanızı Damlıboğaz köyüne götürür. köye bir köprüden geçilerek girilir. Köy eğlimli bir arazi üzerinde, küçük bir çaya bakar biçimde kurulmuştur. Köye girmeyip, köprüden geçtikten sonra

çay boyunca ilerlerseniz, kırık dökük, düzgün yontulmuş taş yığınları görürsünüz.

İlkel sonar: Şişleme

Özellikle suyun bollaşıp toprağı yumuşatmaya başladığı bir mevsimde köye gitmişseniz, çimler üzerinde adım başında rastlayacağınız 2-3 cm çapındaki deliklere ne türlü bir hayvanın girip çıktığını düşünür, düşünür bir türlü bulamazsınız. Oysa bu delikler antika avcılarının demir çubukları yumuşak toprağı soktukları “şişleme” delikleridir.

Bu işin uzmanlarından biri olan köyün zeki muhtarı şöyle anlatıyor: “Şiş toprağın derinliklerinde ilerleyebildiği kadar sokulur. Bütün amaç, şiş ilerlerken (tok) diye bir ses duyulabilir. Bu ses duyulduktan sonra çevresi kısa aralıklarla yeniden şişlenir ve aşağıdaki mezarın büyüklüğü belirlenir. İş bundan sonra şişin (tok) sesini verildiği yere kadar kazma kürek salmaktır. Mezarın içinden çıkan ölü hediyeilerinin içinde en makbulü hiç kuşkusuz altın eşyadır.”

Bir çeşit ilkel (sonar) sayılabilecek şişleme yöntemi ile Damlıboğaz’daki bu ölümler kentinden (nekropolis) özellikle bu Rodos tipi seramik eşya, yamaçtaki köy evlerinin bahçelerindeki çapalarda ise değerli eserler çıkılmaktadır.

Nehir boyunca biraz yürüdüğünüzde Türkiye’de bir Kültür Bakanlığı’ndan, eski adı ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün varlığından kuşku duyarsınız. Yıllardır burası şişlene şişlene, mezarlar üstüste yığılıp kırılı kırılı neredeyse nehir boyunca yürünecek yer kalmamıştır. Köylülere, Merzifonlu’ya, Aydınlar’a, Kolasın’lara yüzde yüz hak verirsiniz. “Yemeyenin malını yerler” diye.

Dilerim Kültür Bakanlığı Bodrum ve Milas müzelerine, Muğla Kültür Müdürlüğü’ne, Milas ve Bodrum kaymakamlarına şu soruyu sorsun:

“Damlıboğaz’daki bu soygunu görmediniz mi? Gördüyseniz neden müdahale edip, genel müdürlüğe ve bakanlığa bilgi vermediniz?”

Bana öyle geliyor ki 3-5 yıldır Bodrum ve Milas müzesindeki görevlilerin dillerinde tüy, daktilolarında şerit, tükenmez kalemelerinde mürekkep kalmadı Ankara’daki ilgilileri uyara uyara. Acaba, buna karşılık Ankara’daki ilgililer ne yaptı? Neden burada bir kurtarıcı kazı yapılmadı?

İki yıl önce Datça Yarımadası’nda Nihat Kolasın’ın “Perili Köşk”ünde tatil yapan ve bu serlerden birkaç tanesini pazarlayan Robert Hecht ile bu toprak eşyanın kökeninin Rodos mu yoksa Milas yöresi mi olduğu konusunda bir bilimsel görüş alışverişinde bulunmuştuk. Bu sırada Merzifonlu’nun da kulaklarını çınlatmıştık.

Mustafa Merzifonlu 27 Ağustos 1983 günü kardeşi Münir Güner ile beraber tutuklandığında Marmaris Asliye Ceza Mahkemesi bazı bronz eserler ile birlikte iki adet de Damlıboğaz seramiğine el koymuştu. Bodrum Müzesi’ndeki bu eserler ile New York’ta satılan seramikler arasında hiç fark yoktu.

Milaslı halıcı Ahmet Dönmez gibi Merzifonlu’nun adamlarına mal vermek istemeyen bazı köylüler ise kırık-dökük parçaları yakındaki Milas Müzesi’ne satıyorlar, kaliteli malları ise gelirleri daha fazla olan Efes ve Fethiye müzelerine götürüyorlardı.

Bu dürüst insanlara karşılık Merzifonlu’ya mal verenler çok olmalıydı ki Damlıboğaz seramikleri New York’ta isportaya düşmüştü. Toprak Mahsulleri Ofisi ürünü almak için köylünün ayağına gittiği halde, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bugüne kadar değil burada bir kurtarıcı kazı yapmak, köylülerin tarihsel bağlantıları yok edermesine yaptıkları kazılardan çıkan eserleri satın alacak müzeler arası dengeli bir örgütlenmeyi bile kuramamıştı.

Merzifonlu kapanda

1970’lerin başında bir kez daha başı polisle derde girmiş olan Mustafa Merzifonlu 1983’te, önce rüşvetten ve sonra eski eser kaçakçılığından tutuklandı. Fethiye’de gözaltına alınan bazı antika kaçakçıları Merzifonlu’nun adını açıklayınca Merzifonlu Muğla’ya getirildi. Daha yolda arabada rüşvetin kapısını yarım milyon liradan açtı.

Bu sırada başta Muğla Vali-

(Arkası 19. Sayfada)

Antika ticaretinde merkez

(Baştarafı Arka Sayfada)

si'ne olmak üzere emniyete istanbul'dan, Ankara'dan Merzifonlu'nun masum olduğu, iftira edildiği ve serbest bırakılmasını isteyen torpil telefonları yaşıyordu.

Oysa o sırada sorgulamasında **"Beni fazla sıkıştırmayın, beni suçlayan kişilerin ifadelerindeki bölümleri temizleyin, karşılığında size beş milyon lira" di-yordu.** O anda sorgulamayı yapan genç başkomiserin maaşı olsa olsa 30-35 bin lira olmalıydı. Emniyet müdürünün onayı ile rüşvet önerisi kabul edilmiş gibi bir tutum takınıldı ve bu arada ekipler araçlara özel dinleme gereçleri yerleştirdiler.

Merzifonlu Mustafa Marmaris'teki bir bankadan 2.5 milyon lira nakit aldıktan sonra geri kalan 2.5 milyon için de 46 adet 600 gram altın bilezik tarttı. Rüşvet verme işinin tam gerçekleşmekte olduğunun parolasını dinleme aracından alan ve dışarıda öteki araçta bekleyen polisler içeri girip kendisine suç üstü yapmışlardı.

Sıcak bir yaz günü Marmaris'teki seyahat acentasında görüştüğü Merzifonlu hakkında bazı görgü tanıklarının anlatımlarına dayalı olan ve adının karıştığı bazı olaylar özetle şöyle:

— İzmirlili bir acağıyla 50 bin liraya anlaşıp, parayı aldığı halde, başkasının 250 bin liralık önerisi üzerine Merzifonlu ilk müşterisine değil heykeli vermek, aldığı parayı da geri ödemedi.

— Adı Elmalı definesine de karışan ve hemen hemen her taşın altından kalkan **Marsel Behmoran** adlı bir kişiye Sütlüyen köyünden gelen bir eseri 1980'de 450 bin liraya sattı.

— 1980'de Antalya - Fethiye arasında dağ köyü Margas'tan 15 cm yüksekliğinde hafif sakallı, çıplak Apollon olduğu söylenen bir erkek bronz heykelini 1-2 milyon liraya alıp, doğruysa 80 milyon liraya sattı.

Bazı mahkeme kayıtlarından yararlanarak Merzifonlu'nun karıştığı öne sürülen bazı olayları şöyle özetleyebiliriz:

— Afrodizyas yakınında Yanık Köy'de bulunan üç ayrı definesinin Fuat Aydinler'e pazarlandığını söylemiş, 49 adet Roma gümüş sikkelerini satın alan kişiyi daha sonra açıklayacağımızı belirtmişim. Bu kişi Mustafa Merzifonlu'ndan başkası değildi.

— Şubat 1988'de sahte sikke yapan bir grup Milaşlı halıcı ve antikacı Ahmet Dönmez aracılığı ile İngiltere'ye 700 sikke pazarlıyorlardı. Sikkelerin foyası Londra'da ortaya çıkınca, sebeke de birbirine giriyor. Ancak ne var ki kül yutmaz Merzifonlu dahi bu sikkelerden beş tanesine 200 bin lira kapırmıştır.

Gazipaşa ve Alanya ilçesinde 400'ü aşkın sikke bulunmuştu. Antalya polisi 13 sanıklı bir dosya açmıştı. Firarda olan iki sanıktan biri yine Mustafa Merzifonlu idi. Sanıklardan ve eski eser sabıkalılarından Hüseyin Şahin'in ifadesi özetle şöyle:

"Bir adet sakallı heykel ile bir adet kuş heykelini, haç şeklindeki bir kolçeyi ve bir gümüş sikkeyi Marmaris ilçesinden gelen Mustafa Merzifonlu isimli şahsa 13 milyon liraya sattım."

Müzayelerde de tokmak **"Saaa... Saatttt... Sattım"** diye iniyor. Acaba bu sakallı heykel, kuş heykel ve ötekiler nasıldı? Hangi müzayedenin tokmağı ile satılacaktı?

Karun Hazinesi ve Elmalı Definesi olaylarından dolayı çok iyi biliyorum. Bu eserlerin Türkiye'den kaçırıldıklarını anlamak için öncelikle fotoğrafa, çizime ya da belirgin tarife gereksinim var. Türk hükümetinin New York, Zürih ve Münih'teki yabancı avukatları, Türk polis ya da mahkeme kayıtlarındaki eser tariflerinden çok şikâyetçi.

Acaba bundan sonraki olaylar için İçişleri ve Kültür Bakanlıkları ortaklaşa standart bir form hazırlayıp, bunları tüm jandarma karakollarına, emniyete ve müzeler ile kültür müdürlüklerine sanık ve tanıkların ifadelerine başvurulduğu sırada doldurtmak üzere dağıtmazlar mı? Marsyas olayındaki gibi elde bir fotoğraf yoksa, sanık ve tanıkla ilkel de olsa eserlerin mutlaka bir çizimi yaptırılmalıdır.

Böyle bir olay gerek Türkiye içinde ve gerek dışındaki mahkemelerin çalışmalarına büyük kolaylık sağlayacaktır. Örneğin, **"... bronz, 15 cm, erkek, sırtında post var, elinde sopa tutuyor, sağ ayağı kırık... Ya da 300 gümüş sikke... Büyüklükleri şöyle... Önünde adam, arkasında gül var..."** gibilerden.

Böylece, günün birinde Londra'daki bir müzayedenin kataloğu karıştırılırken, belli olmaz, **"sattım"** tokmağı inmeden 50 bin sterlin değer biçilen, bronz, 15 cm, erkek, sırtında post, elinde sopalı nefis bir Herkül heykelciği ya da Madison Caddesi'nde 1.5 milyon dolarlık bir Anadolu heykeli tanidik çıkabilir.

**Yarın:
Münihli Artemis**